

Δημήτριος Καραμπερόπουλος
Διδάκτωρ Ιστορίας της Ιατρικής

Περί καρκίνου γνώσεις των αρχαίων Ελλήνων ιατρών

(Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Μ' Ενδιαφέρει*, της Ελληνικής Αντικαρκινικής Εταιρείας, τεύχ. 44, Μάιος –Ιούνιος 2005, σελ. 85-87)

Το αξιόλογο βιβλίο του Καθηγητού-Ακαδημαϊκού Αριστ. Κούζη, (1872-1961), *Ο καρκίνος παρά τοις αρχαίοις Ελλησιν ιατροίς*, Αθήνα 2004, το οποίο είχε κυκλοφορήσει πριν από εκατό και πλέον χρόνια, πρόσφατα το επανεκδώσαμε, ώστε να γίνει προσιτό σε εκείνους που θα ήθελαν να γνωρίσουν τις γνώσεις περί καρκίνου των αρχαίων Ελλήνων ιατρών: Ιπποκράτους, Γαληνού, Αρεταίου, Ρούφου του Εφεσίου, Διοσκουρίδου, Αρχιγένους, Φιλόξενου, Αντύλλου, Ορειβασίου, Παλλαδίου, Αετίου, Παύλου Αιγινήτου, Θεοφάνους Νόννου, Μιχαήλ Ψελλού, Συμεώνος Σήθη και Ιωάννου Ακτουαρίου. Στο πλαίσιο της ενημέρωσης αυτής στη συνέχεια θα παρατεθούν συνοπτικά μερικά στοιχεία που επιλέχθηκαν και τα οποία θα είναι δυνατόν να δώσουν στον αναγνώστη μία γεύση του πλούτου των γνώσεων τους.

Οι πληροφορίες περί καρκίνου υπάρχουν από τότε που έχουμε ιατρικά κείμενα, δηλ. από τη εποχή του Ιπποκράτους και μετά, αν και παλαιότερα είχαν γραφεί ιατρικά κείμενα όπως μας πληροφορεί ο Σωκράτης «πολλά γαρ των ιατρών έστι συγγράμματα», (Ξενοφόντος, *Απομνημονεύματα* Δ, β, 10).

Ενδιαφέρον έχει να αναφέρουμε σχετικά με την ονοματολογία ότι οι αρχαίοι ιατροί έδωσαν στη νεοπλασία το όνομα «καρκίνος» από την εξωτερική του μορφή. Συγκεκριμένα ο Γαληνός (Έκδ. G.C. Kuehn, *Γαληνού Άπαντα*, Λειψία, 1826, τόμ. XI, σελ. 140) σημειώνει ότι όπως στο ζώο καρκίνο (κάβουρα) τα πόδια του είναι εκατέρωθεν του σώματός του, κατά τον ίδιο τρόπο στον μαστό της γυναίκας από τον παρά φύσιν όγκο οι φλέβες είναι διογκωμένες και καταφανείς, που παρομοιάζονταν με τα πόδια του καβουριού. Και έκτοτε ο όρος αυτός γενικεύθηκε για όλες τις νεοπλασίες του σώματος και χρησιμοποιείται από όλους τους αρχαίους Έλληνες ιατρούς, ενώ παράλληλα απαντάται και ο όρος καρκίνωμα. Οι όροι αυτοί έφθασαν μέχρι τις ημέρες μας και καθιερώθηκαν στην διεθνή ιατρική ορολογία.

Σχετικά με τα είδη του καρκίνου, σημειώνεται ότι διακρίνονται με διαφορετικές ορολογίες: στον κρυπτό και τον επιφανειακό, τον «εν τω βάθει» και τον «επιπολής», τον «ανέλκωτο» και τον «ηλκωμένο», τον «σύμφυτον» και «μη σύμφυτον» καρκίνον, δηλ. τον επίκτητο.

Όσον αφορά την αιτιολογία του καρκίνου αυτή ήταν σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής περί χυμών, που πρέσβευαν. Συγκεκριμένα υποστήριζαν οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί ότι ο καρκίνος προέρχονταν από τη «μέλαινα χολή» και το «μελαγχολικό χυμό». Εάν η κάθαρση του περιττώματος αυτού, που γίνονταν στον σπλήνα, δεν ήταν καλή τότε η περίσσεια αυτού του χυμού ήταν δυνατόν να δημιουργήσει καρκίνο. Και ανάλογα με την δριμύτητα του «μελαγχολικού χυμού» θα δημιουργούνταν ο ανέλκωτος ή ο μεθ' έλκους καρκίνος. Επί πλέον παράγοντες στη δημιουργία του καρκίνου αναφέρονται η «κακοχυμία», η «δυσκρασία», και η δίαιτα.

Ο καρκίνος κατά τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς είχε διάφορο μέγεθος, «από οφθαλμού ιχθύων μέχρι πέπονος», όπως σημειώνεται από τον Ορειβάσιο (έκδ. Daremberg, τόμ. IV, σελ. 18), με επιφάνεια ανώμαλη και οχθώδη και σκληρή κατά

κανόνα σύσταση και με χροιά μελανώτερη από τα φλεγμαίνοντα μέρη, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Γαληνός (G.C. Kuehn, τόμ. VII, σελ. 720). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί είχαν παρατηρήσει την μεγάλη ανάπτυξη του αγγειακού συστήματος στους όγκους, οι οποίοι «και κεκρισσόμενας έχων τας περίξ φλέβας», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει εκτός των άλλων ιατρών και ο Αέτιος στον 16° Λόγο του, (έκδ. Σκεύου Ζερβού, σελ. 60).

Ο εντοπισμός του καρκίνου σημειώνουν ότι είναι δυνατόν να γίνει σε κάθε μέρος του σώματος, αλλά όμως τονίζουν ότι ο συχνότερος εντοπισμός είναι στο γυναικείο μαστό και στη μήτρα. Ο Γαληνός σχετικά γράφει: «Οι καρκινώδεις όγκοι εν άπασι τοις μορίοις γίνονται. Μάλιστα δε τοις τιθοίς (μαστοίς) των γυναικών», (έκδ. G. C. Kuehn, τόμ. XV, σελ. 331).

Για την συμπτωματολογία του καρκίνου ενδιαφέροντα είναι αυτά που έχουν γράψει στα κείμενά τους οι αρχαίοι ιατροί. Είναι δυνατόν η έναρξη του καρκίνου να είναι λανθάνουσα, να προκαλεί αβλυγρά και ήπια συμπτώματα, αλλά επίσης και μεγάλα, ισχυρά και σαφή, όπως σημειώνει ο Γαληνός. (έκδ. G. C. Kuehn, τόμ. X, σελ. 976). Μάλιστα ο Ιπποκράτης είχε παρατηρήσει ότι κατά την έναρξη του καρκίνου οι ασθενείς αισθάνονται μία πικρία στο στόμα, «καρκίνου γενομένου το στόμα πικραίνεται» (έκδ. G. C. Kuehn, τόμ. III, σελ. 466) και συνοδεύεται από ανορεξία.

Κατά την εξέταση του ασθενούς είχαν παρατηρήσει ότι ο καρκινωματώδης όγκος όταν ήταν ψηλαφητός ήταν σκληρός στην αφή, ανώμαλος στο σχήμα, προσφυόμενος στους περιβάλλοντες ιστούς με διεύρυνση των φλεβών και όχι θερμός και μερικές φορές με έλκη. Προκαλεί διόγκωση και σκλήρυνση των παρακειμένων λεμφαδένων και δεν συνοδεύεται από πυρετό. Άλλο σύμπτωμα χαρακτηριστικό του καρκίνου κατά τους αρχαίους ιατρούς ήταν ο πόνος, όπως ιδιαίτερα τονίζει ο Παύλος ο Αιγινήτης «καρκίνος εστίν όγκος επώδυνος» (έκδ. Briau, σελ. 210) και η αιμορραγία.

Επισημαίνουμε ότι ο Αριστ. Κούζης στη σημαντική αυτή μελέτη του για τις αντιλήψεις περί καρκίνου των αρχαίων Ελλήνων ιατρών κάνει και μία ιδιαίτερη διάκριση του όρου «σκίρρος», που απαντάται στα αρχαία ιατρικά κείμενα, με τον σύγχρονο όρο «σκίρρος», τονίζοντας ότι οι παλαιοί ιατροί με τον όρο σκίρρο θεωρούσαν τις χρόνιες φλεγμονές με σκλήρυνση των ιστών, τις κιρρώσεις των σπλάγχων και τους καλοήθεις όγκους.

Η πρόγνωση του καρκίνου κατά του αρχαίους ήταν χειρίστη. «Ολέθρια τα καρκινώδεα» τονίζει ο Αρεταίος όπως επίσης και ο Αέτιος ότι ο καρκίνος είναι «δυσίατος ή ανίατος» με τελική έκβαση το θάνατο.

Όσον αφορά τη θεραπευτική αγωγή την οποία ακολουθούσαν οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί στον καρκίνο, παρατηρούμε ότι στα πρώτα στάδια αναπτύξεώς του εφάρμοζαν θεραπεία με διάφορα βοηθήματα και φάρμακα και σε περίπτωση αποτυχίας επακολουθούσαν τη χειρουργική θεραπεία. Τα βοηθήματα που εφάρμοζαν ήταν σύμφωνα με τις αντιλήψεις περί αιτίου του καρκίνου, τον μελαγχολικό χυμό του αίματος, που δημιουργούσε τον καρκίνο και γι' αυτό ακολουθούσαν πρακτικές ώστε να μειωθεί ο πλεονάζων αυτός αιτιοπαθολογικός χυμός με την κάθαρση, τη φλεβοτομία και τα φάρμακα. Όπως σημειώνουν οι συγγραφείς τα θεραπευτικά αυτά μέσα είχαν αποτέλεσμα ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια του καρκίνου. Χαρακτηριστικά σημειώνει ο Ορειβάσιος ότι «δυνατόν μην τους αρχομένους καρκίνους κωλύειν αύξεσθαι καθαίροντας τον μελαγχολικόν χυμόν πριν εν τω πεπονθότι μορίω στηριχθήναι», (έκδ. Bassemaker-Daremborg, τόμ. V, σελ. 346).

Πολλές ήταν οι φαρμακευτικές ουσίες, σκευασίες και τα θεραπευτικά σχήματα, που χρησιμοποιούνταν για τον καρκίνο, δηλωτικό και αυτό του ανιάτου του

καρκίνου. Ας μνημονευθούν μερικές από αυτές που χρησιμοποιούσαν, όπως τα βότανα ασκληπιάς, ακαλύφη ή κνίδη, αριστολοχία, δρακοντία, ερύσιμον, ερέβινθος, ελλέβορος, ερίκης καρπός, ελατήριον ή σίκυς άγριος στρύχνου χυλός και επίθυμον. Επίσης ως αντικαρκινικά φάρμακα χρησιμοποιούνταν οι ποτάμιοι καρκίνοι, η καδμεία, ο λιθάργυρος, ο μόλυβδος και η χαλκίτις.

Στις περιπτώσεις που αποτύγχανε η θεραπεία με τις φαρμακευτικές ουσίες και τα βοηθήματα τότε οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί κατέφευγαν στη χειρουργική θεραπεία του καρκίνου. Βέβαια για τους «κρυπτούς», δηλ. τους εν τω βάθει καρκίνους ακολουθούσαν την προτροπή του Ιπποκράτους ο οποίος στους «*Αφορισμούς*», Τμήμα Έκτο, 38, τονίζει ότι είναι καλλίτερο να μην θεραπεύονται διότι με την αρχή της θεραπείας οι άρρωστοι πεθαίνουν γρήγορα. Ο Γαληνός συνιστούσε την χειρουργική θεραπεία μόνον για τους επιπολής καρκίνους και μάλιστα κατορθώνοντας να τους εκτέμνει με τις ρίζες τους μέχρι τους υγιείς ιστούς, «*πάσης μεν χειρουργίας εκκοπούσης όγκον παρά φύσιν ο σκοπός εστιν εν κύκλω πάντα όγκον περικόψαι, καθ ά τω κατά φύσιν έχοντι πλησιάζει*» (έκδ. G. C. Kuehn, τόμ. XVIII, Α, σελ. 60 και XI, σελ. 141).

Πριν από την χειρουργική θεραπεία χορηγούνταν τα κατάλληλα φάρμακα για την κάθαρση του μελαγχολικού χυμού και στη συνέχεια αφαιρούνταν ο όγκος «*ζυραφίοις πεπυρωμένοις ομού τέμνουσι και διακαίουσιν*», ένα είδος δηλ. θερμοκαυτήρος, ώστε να αποφεύγεται η αιμορραγία από τα αγγεία. Ακολουθούσε μετά μία υγιεινή τονωτική διατροφή, γυμναστική και αναληπτική αγωγή για την ευθυμία του σώματος.

Συμπερασματικά μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι οι αρχαίοι Έλληνες Ιατροί όχι μόνο έδωσαν το όνομα «καρκίνος» στη νοσολογική αυτή οντότητα της νεοπλασματικής κακαοηθείας, αλλά επί πλέον διέκριναν την αιτιολογία και καθόρισαν την συμπτωματολογία, τον εντοπισμό, τη μορφολογία, τις εκδηλώσεις, την πρόγνωση και τη θεραπευτική αγωγή, φαρμακευτική και χειρουργική του καρκίνου.